

NEMESKÜRTY ISTVÁN:
EZ TÖRTÉNT MOHÁCS UTÁN

A nemzet fogalmának meghatározása, értelmi és érzelmi tartalommal való megtöltése, kifejezésre juttatása ügyében annyi s oly szögesen ellenkező ösztönzéseket kaptunk már, hogy zavarunk talán csak generációk múltán tisztul rendszerré. Az új kép most alakul: elméleti viták zajlanak, s a kutatók műhelyéből új tények kerülnek elő az ismeretlen vagy ismertnek csak hitt részletekhez. Lassan formálódik a kép, mert a viták és eredmények jobbra csak azokhoz jutnak el, kik maguk is foglalkoznak velük. Nemeskürty vállalkozását — tudatformáló erejét tekintve — jelentékenyebbnek kell tartanunk, mert Mohács ma is „téma”, s aki erről beszél, mindenképp szól, különösen, ha igyekszik formailag távol maradni a nem szakember számára olykor riasztó, tudományos színezetű tárgyalásmódtól. Nemeskürty hallatlanul izgalmas, fordulatossá eseménytörténetet tár elénk, s ennek segítségével döbbsen rá arra, hogy a török uralom nem természeti katasztrófa-ként zuhant az országra, a bukás nem a szerencsétlen csatavesztés következménye volt, hanem egyedüli oka az uralkodó osztály árulása, mely anarchiába sodorta az országot, s nem engedte jóra fordítani azt a tizenöt évet, mely a vereség után még lehetőséget nyújtott a talpraállásra. Maga az a tétel, mely a mohácsi csatát megfosztja a köztudatba gyökeresedett jelentőségétől, lényegében nem új, hiszen nyilvánvaló, hogy egy nemzet életének korszakolásában a napoknak csak szimbolikus értelmük lehet, s valamint a feudalizmus nem Róma bukásának napján jött létre, a magyar feudális állam felívelő és hanyatló korszaka között is hosszabb átmeneti időszaknak kell lennie. A jelkép tehát ezután is jelkép marad. Viszont ítélete, melyet a magyar uralkodó osztályra mond, szigorú, de igazságtalan. Egyrészt a társadalmi és gazdasági alapok elemzése nélkül pusztán az események alakulásának tanulmányozása nem vezethet megbízható eredményhez, hiszen — bocsánat az ötleért! — mire következtethet ugyanebből egy török? Nyilván saját feudális uralkodó osztályának derekasságára. Másrészt a történetírásnak még olvasmányos formában sem lehet feladata, hogy dicséretet vagy megrovást osszon. Személyekről szólván talán elképzelhető ez, de egy

társadalmi osztályt nem lehet felelősségre vonni azért, hogy a termelési mód által meghatározott keretek között mozog. Nemeskürty szemléletéből az következik, hogy ha az urak tisztességebbek lettek volna, Magyarországon még ma is virágoznék a feudalizmus. Kitűzött célját kétségkívül telibe találja: az anarchikus állapotokról és a zavarosban halászó urakról olyan élethű képet fest, hogy filmre kívánczik. Figyelmét azonban túlságosan erre koncentrálna. Mint maga is mondja, tényekben nem hoz újat, s a korábbi irodalomra támaszkodik. Ezzel azonban óhatatlanul beleesik a régi történetírók hibájába is, kik a magyarságot a nemességgel azonosították, s a török megszállást megelőző évekről úgy tudósít, hogy sem a magyar társadalom másik osztályáról, sem a törökökről nem hallunk, így a kép egyoldalúvá válik. Ez a hiányosság vezet egyébként a fent jelzett szemléletbeli hibához is: csak a nemességgel foglalkozik, s ezért az okokat is csak abban keresheti. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.*)

K. P.

RALPH FOX: A REGÉNY ÉS A NÉP

Regényekben is ritkán találunk izgalmasabb egyéniséget e könyv szerzőjénél, Ralph Foxnál. Élete szakadatlan küzdelem az angol és az európai munkásmozgalomban. Húszévesen Szovjet-Oroszországba látogat, cikkeket, tanulmányokat ír az angol munkásmozgalmáról, a marxizmus klasszikusairól. 1936-ban készül el *A regény és a nép* c. esszégyűjteményével, s még ugyanabban az évben meghal a köztársasáért valahol Spanyolországban.

Az utókor lassan felfedezi villanásnyi életének eredményeit. E könyve éppen most kel új életre, s ez nem pusztán a megjelentetés tényének következménye. Mindebben nagy része van annak, hogy a szerző gondolatai szervesen kapcsolhatók a legjobb mai nyugati marxisták (E. Fischer, R. Garaudy) gondolatköréhez. Nincs ebben a könyvben nyoma sem a dogmatizmusnak. Így ír egy helyütt a szerző: „Márpedig nem látom be, miért kellene megtagadni a helyet, az irodalomban az ördögtől.”

A könyv első része, az első hét fejezet, számunkra jól ismert, ha nem is mindig megoldott kérdéseket tárgyal, a marxista irodalomszemlélet alapvető kérdéseit, az alap- és felépítmény kér-

déseit az irodalom vonatkozásában. Már itt is tetten érhető az a hallatlan felkészültség, az a történeti alaposág, amely aztán a könyv második felében jut igazán szerephez, ahol a szerző saját korának kérdéseire keres választ, s tételeinek illusztrálásaképp az angol irodalom alapvető fejlődési szakaszait is felvázolja; marxista szemmel, utat mutatva egy azóta is kisélekedő marxista angol irodalomtörténet számára.

R. Fox irodalomszemléletében fölfedezhetünk néhány, számunkra igen érdekes vonást, pl. egyfajta heves romantikagyűlöletet, amely nálunk Lukács György realizmus-antirealizmus koncepciójában vált kristályossá.

A könyv utolsó négy fejezete a szocialista realista regény megszületésének problémája körül forog. A szerző imponáló asszociatív készséggel, nagyvonalúan, rengeteg világirodalmi analógiával vázolja föl a leendő szocialista realista regény műfajának körvonalait. S eközben nem restell kritikus létere sajátmaga által konstruált példákat állítani az írók elé. E példák sejtetik azt a nagy Dimitrov-regényt, amely a szerző korai halála miatt nem születhetett meg. (Kossuth Könyvkiadó 1966.)

SIMONCSICS PÉTER

EPERJESSY KÁLMÁN: A MAGYAR FALU TÖRTÉNETE

Háromszáz kisalakú oldalon csak az vállalkozhat a magyar falu múltjának összefoglalására, aki e nagyon sokoldalú téma legalaposabb ismerői közé tartozik. Eperjessy Kálmán — gazdag életműve, különösen a településtörténetben, a helynevek komplex kutatásában, régi térképkincsünk feltárásában és tudományos kiaknázásában s nem utolsósorban a helytörténeti kutatások gyakorlati művelése és módszereinek kidolgozása terén felhalmozott kiemelkedő eredményei birtokában — a legmértöbb szerző egy ilyen szintézis megalkotására.

A 9 fejezetet tartalmazó kis kötet régóta nélkülözött, *alapvető kézikönyv* lesz a helytörténet búvárlói, a pedagógusok és a honismereti szakkörök tagjai kezében. Ezért is jelent meg a Magyar Történelmi Társulat gondozásában, kitűnő lektorok közreműködésével. Hatalmas adalanyagra építve mint összefoglaló mű is sok új szempontot ad a tavábbiakhoz, nagyszerűen látja, hol kell és hol lehet előbbre vinni az eddigi eredményeket. Külön is értékesek számunkra, akik az Alföld déli részén élünk,

a tájunkról vett szemléltető példák. Eperjessy Kálmán minden dolgozata, így ez is, példamutatás arra, hogy minden helyi érdekűnek, látszólag kisszerűnek bizonyos mértékig éppúgy súlya és helye van a nagy összefüggésekben, mint a legfőbb meghatározó tényezőknél, ha a kutatás a sokoldalúság igényével folyik s nem süllyed a provinciálizmus hírnádjába. Kiemelést érdemlő vonása a kötetnek, hogy a szerző következetesen beépítette a szomszéd népekkel való történeti, gazdasági, életmódbeli-kulturális kapcsolatokat. A munka legjobb fejezetei részint azok, ahol Eperjessy Kálmán több évtizedes kutatásaira építhetett (*A falu az ország településtörténetében, A falukép kialakulása, Helynevek születése és elhalása*), másrészt a falu szocialista fejlődéséről szóló s a kötetet lezáró kitekintés.

A kitűnő munka egyik kisebb aránytalanságát az utolsó 100—150 esztendő, elsősorban a kapitalista fejlődés kihatásainak rövidebb tárgyalásában látjuk. Ez legkevésbé a szintézis nagy munkáját vállaló szerző bűne, hanem itt is az új- és legújabbkori falutörténeti, agrártörténeti, néprajzi kutatások még mindig fennálló gyengesége tűnik elő. A kissé túlzottan általánosnak érezhető nyolcadik fejezet (*Néphagyományok és szellemi élet*) és a helyenként hasonló részeket magában foglaló bevezető fejezet (*A falu történetének kutatása és forrásai*) a terjedelem erőszakolt összehúzásának nyomait viselik. Ehelyett megfontolható lett volna a szellemi kultúra kérdéseinek külön kötetben történő összefoglalása, illetve egy részletesebb forrásokismertető beillesztése. Az oldalszámok csökkentésére irányuló törekvés jelei mutatkoznak a nagyon jól használható s a legújabb eredményeket is felsorakoztató irodalmi tájékoztatóban is. Az első fejezettől a negyedikig mód nyílt valamelyes részletességre az irodalom felsorolásában, attól kezdve azonban szinte az esetlegeség rövidítettnél látszik több helyütt is. Ilyen terjedelem mellett egyszerűen képtelenség lenne a teljesség igényével előállni. Rosszul tette a különben rangos Studium sorozat szerkesztősége, hogy garasoskodott az oldalakkal!

Megjegyzéseink nem csökkenteni akarják a kötet értékeiről mondottakat. Eperjessy Kálmán könyve az első összefoglalás a falu történetéről az utóbbi évtizedekben. méltó folytatása a szerző gazdag munkásságának. (Gondolat Könyvkiadó 1966.)

SZ. F.